

Міністерство освіти і науки України
Департамент освіти і науки Донецької облдержадміністрації
Донецьке територіальне відділення МАН України
Відділення літературознавства, фольклористики та мистецтвознавства
Секція: українська література

ПІД ЗВУКИ ВІЙНИ:
ЖИТТЄВІ ДОЛІ В РОМАНІ СЕРГІЯ ЖАДАНА «ІНТЕРНАТ»

Роботу виконала:

Шпак Ангеліна Ігорівна, студентка I курсу

Слов'янського енергобудівного фахового коледжу

Слов'янської міської ради

Краматорського району Донецької області

Науковий керівник:

Арапова Ірина Іванівна, викладач української

мови та літератури, спеціаліст вищої

кваліфікаційної категорії, викладач-методист

АНОТАЦІЯ

Автор роботи: Шпак Ангеліна Ігорівна.

Територіальне відділення: Донецьке територіальне відділення МАН України.

Найменування закладу освіти: Слов'янський енергобудівний фаховий коледж.

Курс: I курс.

Найменування населеного пункту: місто Слов'янськ.

Науковий керівник: Арапова Ірина Іванівна, викладач української мови та літератури, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист Слов'янського енергобудівного фахового коледжу.

Мета дослідження: метою роботи є аналіз художніх і соціальних методів роману Сергія Жадана «Інтернат», вивчення тематики війни, образів головних героїв, їхніх трансформацій та моральних виборів, а також порівняння з твором Олександра Довженка «Зачарована Десна».

Актуальність теми: роман «Інтернат» порушує актуальні питання впливу війни на особистість і суспільство, розкриваючи складні моральні питання, людську стійкість і взаємовідносини в умовах кризи. У контексті сучасних подій в Україні це дослідження має особливе значення, оскільки сприяє розумінню літературного осмислення війни.

Досягнення мети передбачало виконання таких завдань:

1. Проаналізувати літературні та художні особливості роману «Інтернат».
2. Простежити життєві долі головних героїв та їхню еволюцію в умовах війни.
3. Провести компаративний (порівняльний) аналіз роману С. Жадана «Інтернат» і твору О. Довженка «Зачарована Десна».

Методами дослідження для розкриття теми роботи стали:

1. Вивчення змісту та художніх особливостей роману.
2. Описовий метод для характеристики образів героїв і дослідження їхніх трансформацій.
3. Порівняльний аналіз для виявлення спільних і відмінних рис у зображенні війни в творах С. Жадана та О. Довженка.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ЗМІСТ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕМАТИКА ВІЙНИ, ГЕРОЇ ТА СОЦІАЛЬНІ ВЗАЄМИНИ У РОМАНІ «ІНТЕРНАТ».....	6
1.1. Аналіз літературних і художніх особливостей роману «Інтернат».....	6
1.2. Простеження образів головних героїв та їхньої еволюції в умовах війни.....	9
1.3. Дослідження тем війни, людської стійкості та моральних виборів у романі ...	12
1.4. Визначення впливу війни на соціальні взаємини та особистісні трансформації героїв.....	15
РОЗДІЛ 2 КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ.....	19
2.1. Компаративний (порівняльний) аналіз роману «Інтернат» Сергія Жадана та твору Олександра Довженка «Зачарована Десна»: вплив війни на життя людей...	19
ВИСНОВКИ	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	26

ВСТУП

Актуальність теми. Роман Сергія Жадана «Інтернат» є одним із найяскравіших сучасних літературних творів, який досліджує тему війни та її вплив на людину і суспільство. В умовах сучасної війни, яка триває в Україні, це питання набуває особливої гостроти. Через глибокі художні образи та реалістичні описання Жадан майстерно відображає трагізм війни, моральні випробування та внутрішні трансформації, які переживають люди. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розуміння літературного осмислення війни, її наслідків та ролі мистецтва у формуванні суспільної пам'яті.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є аналіз художніх та соціальних акцентів роману «Інтернат» Сергія Жадана, вивчення його образної структури, тематичних акцентів і моральних питань, які автор порушує через призму війни. Для досягнення мети поставлено такі **завдання**:

1. Проаналізувати літературні та художні особливості роману «Інтернат».
2. Простежити життєві долі головних героїв та їхню еволюцію в умовах війни.
3. Провести компаративний (порівняльний) аналіз роману С. Жадана «Інтернат» і твору О. Довженка «Зачарована Десна».

Об'єкт дослідження: роман Сергія Жадана «Інтернат».

Предмет дослідження: художні й соціальні аспекти роману «Інтернат», зокрема тематика війни, образи героїв, їхні трансформації.

Практичне значення роботи. Результати дослідження можуть бути використані при викладанні сучасної української літератури, а також у підготовці навчальних матеріалів, присвячених темі війни в літературі.

Теоретичне значення роботи. Дослідження розширює розуміння художньої інтерпретації війни в сучасній українській літературі та сприяє глибшому аналізу літературних творів Сергія Жадана.

Новизна роботи. У роботі здійснено комплексний аналіз роману «Інтернат», акцентуючи увагу на психологічному і соціальному вимірі війни, а також уперше вивчено його в контексті твору Олександра Довженка «Зачарована Десна».

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань використано такі методи:

1. Вивчення змісту та художніх особливостей роману.
2. Описовий метод для характеристики образів героїв і дослідження їхніх трансформацій.
3. Порівняльний аналіз для виявлення спільних і відмінних рис у зображенні війни в творах С. Жадана та О. Довженка.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження викладено в доповіді під час науково-практичної конференції учнів-слухачів Обласної очно-заочної школи «Юний дослідник» комунального позашкільного навчального закладу «Донецька обласна Мала академія наук учнівської молоді» 18 січня 2025 року (секція «Літературна творчість», м. Слов'янськ).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг 25 сторінок.

РОЗДІЛ 1 ТЕМАТИКА ВІЙНИ, ГЕРОЇ ТА СОЦІАЛЬНІ ВЗАЄМИНИ У РОМАНИ «ІНТЕРНАТ»

1.1. Аналіз літературних і художніх особливостей роману «Інтернат»

Роман Сергія Жадана «Інтернат» є знаковим твором сучасної української літератури, який відображає складні соціальні й особистісні виклики, спричинені війною. Основний акцент автор робить на зображенні внутрішнього світу головних героїв, їхніх моральних проблем і боротьби за збереження людяності в умовах кризи. Художня цінність твору зумовлена поєднанням реалістичного стилю, символізму та соціально-політичного підтексту, який надає роману особливої глибини. Однією з ключових художніх особливостей роману є його реалістичність, що проявляється в деталізованих описах подій, місцевості та станів героїв. Жадан майстерно використовує прийом занурення читача у простір війни через атмосферу руйнування, занедбаності та втрати. Зображення міста, через яке проходить головний герой, стає метафорою соціального і духовного краху, який переживає суспільство в умовах війни [1, с. 248].

Значним компонентом художньої структури роману є мова. Жадан використовує лексичні і стилістичні засоби, які допомагають створити враження справжності оповіді. В мові персонажів чітко простежуються регіональні особливості, що додає тексту реалістичності. Крім того, мова роману часто відображає стан героїв: емоційний напружений ритм тексту передає страх, сумніви й розпач. Центральним у романі є образ головного героя Паші, через якого розкривається конфлікт між особистим і суспільним. Його подорож до інтернату - не лише фізична подія, але й символічний шлях до самопізнання і переосмислення власної позиції у світі, охопленому війною. Поступова трансформація героя демонструє, як війна змінює людську природу, змушуючи людей переосмислювати свої цінності та мотивації [3, с. 185].

Однією з літературних особливостей роману є відсутність чіткого розподілу між «добрими» і «поганими» героями. Усі персонажі постають складними, багатовимірними, що підкреслює неоднозначність людської природи в

екстремальних умовах. Жадан акцентує увагу на тому, що війна не створює нових моральних законів, а лише оголює приховані риси характеру. Символізм відіграє значну роль у творі. Інтернат, як місце, до якого прагне дістатися герой, виступає метафорою надії, захисту, а водночас і своєрідного ізолятора, де люди втрачають зв'язок із реальністю. Це місце стає точкою перетину людських доль, і його досягнення набуває філософського значення.

Особливістю роману є і його структура. Жадан дотримується лінійної розповіді, але водночас включає численні флешбеки (події з минулого), що допомагають глибше зрозуміти минуле героїв і причини їхніх вчинків. Таке поєднання часових пластів дозволяє створити багатогранний портрет дійсності. Соціальні аспекти роману пов'язані з відображенням кризи, спричиненої війною. Автор показує, як конфлікт впливає на різні верстви населення, змінює соціальні зв'язки і ставить під сумнів традиційні моральні принципи. Герої стикаються із проблемами бідності, насильства, ворожнечі та втрати близьких, що загострює драматизм твору [5, с. 280].

Психологічна глибина роману полягає у розкритті внутрішніх переживань героїв. Особлива увага приділяється страху, відчаю, але водночас і прагненню до самозбереження. Паша, як центральний персонаж, є своєрідним дзеркалом, у якому відображаються всі страхи і надії покоління, що переживає війну. Автор використовує контраст як художній прийом для зображення різних рис війни. Між описами руйнувань і моментами тиші, між відчаєм і короткими проблисками надії створюється динамічний емоційний спектр, який тримає читача в напрузі.

Етико-моральні питання є основою складовою твору. Жадан звертає увагу на відповідальність людини за свої вчинки, вибір між особистим добробутом і допомогою іншим. Це робить роман не лише художнім твором, а й глибоким філософським дослідженням. Роман також цікавий з точки зору зображення простору. Місце дії - постійно змінюється, і ця мобільність простору підкреслює невизначеність і хаос, властивий війні. Місця, які здаються безпечними, можуть виявитися пастками, і навпаки.

Жадан вміло використовує художній час для підсилення впливу на читача. Події роману відбуваються в межах кількох днів, але через розгорнуті деталі й внутрішній монолог героїв цей часовий проміжок здається значно більшим, що дозволяє глибше відчувати їхні переживання. Варто також зазначити, що роман «Інтернат» можна розглядати як твір, який поєднує індивідуальне і колективне. Історія Паші є особистою трагедією, але водночас відображає долю цілого покоління, що бореться за свою ідентичність в умовах війни. Сергія Жадана «Інтернат» є багатосаровим текстом, що поєднує глибокий соціальний аналіз із тонкою психологічною інтуїцією. Його літературні й художні особливості роблять роман потужним засобом осмислення війни, її наслідків і людської стійкості перед обличчям трагедії [9, с. 220].

Вибір методів художньої майстерності Сергія Жадана у романі «Інтернат» є створення атмосфери через деталі. Автор детально описує не лише зовнішні обставини війни, але й побутові, на перший погляд, несуттєві моменти, які стають символами людської слабкості та сили. Наприклад, зображення зруйнованих будинків чи порожніх вулиць не лише візуалізує простір, але й викликає в читача глибокі емоційні переживання. Такі описи слугують фоном для розкриття внутрішнього світу персонажів, їхнього страху та прагнення вижити. Помітною рисою стилю Жадана є його здатність поєднувати ліричність із жорстким реалізмом. У романі війна постає не лише як фізичне явище, але й як духовна рана, яка позначається на всьому: природі, архітектурі, людях. Ліричні відступи, де герой розмірковує про сенс життя, про минуле й майбутнє, створюють контраст із брутальною реальністю бойових дій. Ця взаємодія підсилює драматизм твору, роблячи його особливо пронизливим [12, с. 298].

У структурі роману помітна сильна емоційна напруга, яка підтримується за рахунок ритму. Жадан майстерно використовує короткі речення, уривчасті діалоги й раптові зміни темпу. Це дозволяє передати атмосферу хаосу, тривоги й постійної небезпеки, у якій перебувають герої. Водночас повільні, розлогі описи чи внутрішні монологи створюють моменти паузи, які допомагають читачеві зосередитися на суттєвому, зрозуміти внутрішній стан персонажів. Символіка війни у творі

розкривається не тільки через дії персонажів, а й через зображення простору. Наприклад, перехід головного героя через міст є водночас фізичною та духовною межею. Він символізує розрив між мирним життям і реаліями війни. Подібні символи підкреслюють не лише драматизм подій, але й універсальність тем, що піднімаються у романі: межі людяності, боротьба за виживання, пошук надії.

Зрештою, роман «Інтернат» можна розглядати як соціальну хроніку. Автор не лише описує події війни, але й ставить акцент на її наслідках для суспільства. Показуючи, як герої борються зі своїми страхами, стереотипами й сумнівами, Жадан демонструє, як війна змінює не лише окремих людей, а й цілі спільноти. Ця соціальна перспектива надає твору вагомості, підкреслюючи його значущість для сучасного українського літературного і суспільного обговорення.

1.2. Вивчення образів головних героїв та їхньої еволюції в умовах війни

Роман Сергія Жадана «Інтернат» пропонує читачеві глибоке занурення в емоційний і психологічний світ головних героїв, які намагаються вижити в умовах війни. Їхні долі, думки та вчинки демонструють, як військовий конфлікт стає каталізатором трансформації особистостей, розкриваючи як сильні, так і слабкі сторони людської природи. Центральним персонажем роману є Павло, звичайний шкільний учитель, чия подорож у зону бойових дій, щоб забрати племінника, стає не лише фізичною, а й внутрішньою подорожжю до переосмислення себе й свого місця у світі. На початку роману Павло представлений як пасивний, байдужий до війни чоловік, який тримається осторонь політики й соціальних змін. Однак його вимушена участь у подіях війни змушує його стикнутися з моральними викликами й зробити вибір, що змінює його погляд на життя [7, с. 156].

Еволюція Павла у творі проходить кілька етапів. Спершу він зображений як людина, що перебуває в стані «замороженої» емоційності, намагаючись уникнути будь-яких конфліктів і зберегти нейтралітет. Проте, поступово, під впливом жорстокої реальності, він усвідомлює, що нейтральність у таких умовах стає синонімом бездіяльності, а іноді й співучасті в злі. Це усвідомлення змушує його

переглянути свої пріоритети та дії. Особливо показовим є ставлення Павла до інших людей, яке змінюється в процесі сюжету. Спочатку він дистанціюється від оточення, прагнучи зберегти свою зону комфорту. Однак через зустрічі з різними людьми - бійцями, цивільними, сусідами - він починає розуміти, що людяність в умовах війни полягає у взаємодії, співчутті та підтримці. Зокрема, його турбота про племінника стає символом відповідальності, яку герой бере на себе, приймаючи нову роль у світі, що змінюється.

Другорядні персонажі роману також відіграють основну роль у розкритті теми еволюції під впливом війни. Наприклад, образи військових і цивільних, яких зустрічає Павло, створюють багатогранну картину життя на окупованій території. Кожен із них демонструє різні моделі поведінки: від зрадництва та страху до мужності й самопожертви. Взаємодія Павла з цими персонажами служить дзеркалом для його власного розвитку, оскільки кожен з них змушує його робити моральний вибір і переосмислювати свої переконання. Особливу увагу в романі приділено дитячим персонажам, які символізують вразливість і надію. Племінник Павла, якому він прагне допомогти, є не лише жертвою обставин, а й відображенням надії на краще майбутнє. Цей образ стає для головного героя стимулом діяти й долати власні страхи. У стосунках між Павлом і племінником чітко простежується тема відповідальності старшого покоління перед молодшим, особливо в умовах війни, яка руйнує традиційні соціальні зв'язки [8, с. 289].

Окрім фізичних змін, війна спричиняє і духовну трансформацію героїв. Павло, який спершу здається позбавленим віри у можливість змін, знаходить у собі сили боротися, приймати рішення та нести за них відповідальність. Війна стає для нього випробуванням, яке відкриває в ньому нові риси: сміливість, здатність до самопожертви та глибокий гуманізм. Роман «Інтернат» не лише показує еволюцію окремих персонажів, а й досліджує, як війна змінює людську природу. Через образи героїв Сергій Жадан розкриває складність і багатогранність людських переживань у екстремальних умовах, демонструючи, що навіть у найважчих ситуаціях людина може знайти в собі сили для боротьби й зберегти людяність.

Сергій Жадан у романі «Інтернат» майстерно зображує, як війна змінює людей, змушуючи їх переосмислювати власні цінності. Одним із ключових моментів еволюції головного героя Павла є його поступове усвідомлення, що війна - це не лише зовнішній конфлікт, а й глибока внутрішня боротьба. Він стикається із ситуаціями, у яких немає однозначно правильного вибору, але саме ці моменти вчать його брати на себе відповідальність за свої дії. Війна у творі виступає як моральне випробування, яке відкриває глибинні аспекти особистості. Значним акцентом розвитку Павла є його зростаюче розуміння значності спільноти. Спочатку він бачить себе як індивіда, який має діяти виключно заради власного виживання та безпеки племінника. Однак, взаємодіючи з іншими героями-волонтерами, солдатами, місцевими жителями - він починає розуміти, що виживання можливе лише через солідарність і взаємодопомогу. Цей елемент еволюції героя підкреслює, що людяність навіть у найважчих обставинах не зникає, а знаходить нові прояви [10, с. 177].

Особливу увагу Жадан приділяє трансформації сприйняття головним героєм самого поняття війни. На початку роману Павло сприймає війну як щось далеке, те, що відбувається «десь там» і не стосується його безпосередньо. Але поступово, коли війна фізично та психологічно проникає у його життя, він усвідомлює її всепроникний характер. Це призводить до глибоких внутрішніх змін: байдужість поступається місцем емпатії, а уникнення конфлікту - активним діям. Війна також стає каталізатором для переосмислення героями їхніх стосунків із близькими людьми. Павло, який раніше був емоційно відстороненим, починає цінувати цінність сімейних зв'язків. Його стосунки з племінником стають ключовим елементом, що допомагає йому знайти сенс у хаосі війни. Через ці стосунки розкривається тема батьківства як відповідальності за наступне покоління, яке змушене жити в умовах руйнування. Жадан також акцентує на духовному зростанні персонажів [13, с. 220]. Павло, який на початку роману здається позбавленим будь-яких ідеалів, знаходить у собі сили для пошуку сенсу навіть у найважчих умовах. Цей пошук стає важливим елементом його еволюції, адже він починає усвідомлювати цінність не лише фізичного виживання, але й духовного. Війна

змушує його поставити під сумнів свої переконання, знайти нові пріоритети та стати більш відкритим до інших людей.

Наприкінці твору Павло постає зовсім іншою людиною. Він проходить шлях від байдужого вчителя, який намагається залишитися осторонь, до людини, яка приймає виклик війни і знаходить у собі сили боротися не лише за своє життя, а й за життя інших. Ця трансформація є ключовим посланням роману: навіть у найтемніші часи людина здатна зберегти свою людяність і знайти сили для боротьби. Образ Павла і його еволюція стають символом стійкості, надії та духовного зростання, які можливо досягти навіть у найважчих умовах.

1.3. Дослідження тем війни, людської стійкості та моральних виборів у романі

Теми війни, людської стійкості та моральних виборів є центральними у романі Сергія Жадана «Інтернат». Автор використовує події військового конфлікту не лише як тло для розвитку сюжету, а як потужний інструмент для дослідження меж людської витривалості та етичних дилем, що постають перед героями. Війна в романі постає не лише як фізична реальність із руйнуваннями, обстрілами та втратами, але і як метафора духовної та моральної боротьби. Через зображення повсякденного життя героїв на окупованій території Жадан майстерно показує, як війна проникає у всі процеси їхнього існування, змінюючи не лише матеріальні обставини, а й сприйняття світу, міжособистісні стосунки та ставлення до самих себе. Людська стійкість у романі розкривається через здатність героїв знаходити сили для виживання та збереження своєї ідентичності в умовах постійної небезпеки. Головний герой Павло на початку історії виглядає пригніченим і розгубленим, намагаючись уникати будь-якої відповідальності. Однак, проходячи крізь складні випробування, він відкриває в собі внутрішні ресурси для боротьби, які раніше здавалися йому недосяжними. Ця трансформація Павла є ключовим прикладом того, як екстремальні умови війни виявляють приховані можливості людини до адаптації та опору [4, с. 320].

Моральні вибори, що постають перед героями, є значущою складовою роману. У світі, де звичні правила та норми більше не діють, кожен із персонажів змушений вирішувати, що для нього є правильним чи неправильним. Жадан показує, що ці вибори рідко бувають однозначними: герої опиняються перед дилемами, де кожен варіант несе втрати. Наприклад, рішення Павла вирушити за племінником до зони бойових дій стає символом його морального дорослішання. Попри страх і ризику, він обирає діяти, що дозволяє йому переосмислити власну відповідальність за життя інших. Автор також акцентує увагу на тому, як війна руйнує традиційні уявлення про добро і зло, змушуючи героїв переглядати свої цінності. У романі «Інтернат» змішані почуття стають звичним станом: ті, кого можна було б вважати героями, мають свої слабкості та помилки, а ті, хто здається ворогом, інколи виявляють людяність. Це створює складний емоційний фон, який примушує читача замислитися над сутністю людської природи [11, с. 312].

Особливий акцент у романі робиться на впливі війни на міжособистісні стосунки. Під час конфлікту герої змушені приймати рішення, які впливають на їхні родинні, дружні та соціальні зв'язки. Взаємодія Павла з племінником стає центральною лінією, яка підкреслює тему моральної відповідальності за близьких навіть у найгірших умовах. Це не лише змушує Павла змінюватися, але й слугує прикладом для інших героїв. Крім того, Жадан показує, що стійкість і моральний вибір у часи війни тісно пов'язані зі здатністю людини зберігати надію. Навіть у найбільш безвихідних ситуаціях герої роману знаходять сили продовжувати боротися, керуючись прагненням до миру, любові чи хоча б простого виживання. Ця надія стає джерелом енергії, яке допомагає їм залишатися людьми в умовах, що мають на меті їх дегуманізувати.

У романі «Інтернат» Сергій Жадан глибоко розкриває теми війни, людської стійкості та моральних виборів, показуючи, як екстремальні обставини виявляють приховані сторони людської природи. Через психологічні портрети героїв, їхні переживання та вибори автор демонструє складність і неоднозначність людського існування в умовах війни, створюючи багатогранний художній твір, який спонукає до роздумів про універсальні цінності та моральні принципи.

Війна у романі «Інтернат» також виконує роль дзеркала, яке оголює внутрішні конфлікти героїв і виявляє їхню справжню сутність. Сергій Жадан майстерно показує, як екстремальні умови впливають на моральну структуру людини. Герої змушені переглядати свої попередні уявлення про честь, обов'язок, справедливість і страх, адже в умовах війни ці категорії набувають нового значення. Павло, зокрема, опиняється перед вибором: залишитися осторонь чи прийняти виклик долі, і його рішення вирушити за племінником стає символом його готовності боротися за своїх близьких, навіть якщо це загрожує його життю. Жадан також підкреслює важливість колективної стійкості перед обличчям війни. Попри руйнування соціальних структур, герої роману шукають підтримки один в одному, створюючи своєрідні мікроспільноти, які допомагають їм протистояти хаосу. Взаємодія між персонажами, зокрема Павла з незнайомцями, які так само переживають наслідки війни, показує, що в умовах кризи колективна солідарність стає одним із ключових чинників виживання. Це вказує на значність людяності навіть у найскладніших обставинах [14, с. 268].

Основним елементом роману є зображення війни як постійної присутності, яка не лише фізично впливає на героїв, але й психологічно. Війна створює особливу атмосферу постійного напруження, яка пронизує кожну сторінку роману. Це напруження впливає на поведінку героїв, змушуючи їх діяти в умовах страху, невпевненості та небезпеки. Однак, попри це, багато героїв виявляють дивовижну здатність адаптуватися до нової реальності, зберігаючи при цьому свої моральні орієнтири. Питання вибору у романі Жадана не обмежується лише головним героєм. Багато другорядних персонажів також стикаються з моральними дилемами, які відображають загальну кризу суспільства. Їхні рішення, навіть якщо вони здаються дріб'язковими на перший погляд, формують загальну картину складності війни. Наприклад, вибір залишитися в рідному домі чи виїхати, допомогти ближньому чи врятувати себе - всі ці ситуації показують багатогранність людської природи, яка проявляється під впливом екстремальних умов [16, с. 247].

Нарешті, роман «Інтернат» також розглядає тему поствоєнної травми. Навіть після завершення бойових дій герої продовжують нести тягар пережитого. Війна

залишає глибокий слід у їхній психіці, змінюючи не лише їхнє ставлення до життя, але й до самих себе. Через це Жадан наголошує, що війна ніколи не закінчується для тих, хто її пережив, і саме це робить тему моральної стійкості та вибору особливо актуальною. Роман підводить читача до розуміння того, що війна - це не лише фізична боротьба, але й довготривала внутрішня битва, результат якої залежить від сили духу кожної окремої людини.

1.4. Визначення впливу війни на соціальні взаємини та особистісні трансформації героїв

Війна у романі Сергія Жадана «Інтернат» виступає каталізатором змін, які зачіпають не лише суспільні зв'язки, а й внутрішній світ героїв. Під впливом конфлікту соціальні взаємини втрачають свою звичну стабільність і набувають нових форм. Люди, які колись мали міцні зв'язки, тепер опиняються по різні боки барикад через розбіжності в поглядах, страх чи просто обставини. Це створює атмосферу недовіри й ізоляції, яка пронизує всі рівні взаємодії між персонажами. Головний герой Павло проходить складний шлях усвідомлення цінності людських стосунків. Його початкове небажання втручатися у війну та намагання залишатися осторонь змінюються на протилежні почуття, коли він стикається з реальністю конфлікту. Дорога до племінника стає символічною не лише в контексті родинних обов'язків, а й як процес відновлення зв'язків між людьми. Павло поступово відкриває для себе, що у часи війни навіть найдрібніші акти доброти й підтримки стають головними для виживання [6, с. 200].

Соціальні взаємини під час війни у романі набувають особливого значення. В умовах постійної небезпеки герої змушені переоцінювати свої пріоритети й шукати нові способи спілкування. Жадан показує, як війна руйнує ustalені ієрархії та змушує людей знаходити нові форми співпраці. Наприклад, випадкові зустрічі з незнайомцями, які раніше не мали б значення, тепер перетворюються на моменти глибокого взаєморозуміння та підтримки. Взаємодія між героями будується на взаємній довірі, яка часто випробовується на міцність. Особистісні трансформації

героїв відбуваються у двох основних напрямках: зростання стійкості та втрати ілюзій. Павло, як і багато інших персонажів, змушений пристосовуватися до нової реальності. Його психологічна еволюція проходить через усвідомлення того, що виживання залежить не лише від фізичної сили чи обережності, але й від здатності зберігати людяність. Це дозволяє йому знайти внутрішній баланс між страхом і обов'язком, між прагненням до безпеки й необхідністю діяти.

Водночас війна показує, як герої втрачають частину себе, змушені залишати позаду свої звичні уявлення про світ. Розрив із мирним життям змушує Павла й інших персонажів переглядати свої переконання, а також переосмислювати, що означає бути частиною суспільства. Ця трансформація, хоч і болісна, стає для них шансом відкрити нові грані своєї особистості. У процесі вони навчаються не лише виживати, але й знаходити сенс у найтемніші моменти свого життя. Роман також показує, як війна створює парадоксальний ефект: з одного боку, вона руйнує суспільні зв'язки, але з іншого - змушує людей шукати нові форми єднання. Павло і ті, з ким він стикається на своєму шляху, не лише протистоять зовнішнім загрозам, але й борються за збереження свого внутрішнього світу, доводячи, що навіть у найскладніших умовах людина здатна знайти силу для змін [10, с. 177].

Війна в романі «Інтернат» виступає як нещадний каталізатор, що оголює внутрішні конфлікти героїв і кардинально змінює динаміку їхніх соціальних зв'язків. Війна розкриває, наскільки крихкими є людські стосунки в екстремальних умовах, і як вони можуть трансформуватися під впливом страху, болю та боротьби за виживання. Соціальні взаємини, які в мирний час ґрунтувалися на довірі, підтримці та взаємоповазі, у воєнний період часто змінюються на обережність, підозру й навіть ворожість. Основними рисами змін у соціальних взаєминах є відчуження, яке війна приносить у життя героїв. Павло, як центральний персонаж, стикається з феноменом, коли навіть найближчі люди починають сприйматися як потенційна загроза або джерело небезпеки. Війна створює атмосферу тотальної ізоляції, де кожен змушений діяти на власний страх і ризик. Водночас цей ізоляціонізм часто руйнується завдяки випадковим зустрічам із незнайомцями, які допомагають відновлювати віру в людяність.

Особливої уваги заслуговує те, як війна стирає межі між «своїм» і «чужим». Павло на своєму шляху зустрічає людей, які перебувають у такій самій вразливій ситуації, незалежно від їхніх політичних поглядів чи походження. Це ставить перед героєм і читачем питання: що визначає людину як «ворога» чи «союзника» у конфлікті? Жадан майстерно підкреслює, що війна - це не лише зіткнення ідей чи армій, але й особистісний конфлікт, де кожен змушений переосмислювати поняття «ми» і «вони». Суттєвий вплив війни на соціальні взаємини проявляється також у появі нових ієрархій. У романі люди, які в мирний час мали вагу в суспільстві, можуть втрачати свій статус через неспроможність адаптуватися до нових умов. Навпаки, ті, хто раніше залишався в тіні, можуть стати лідерами завдяки своїм моральним якостям або здатності швидко приймати рішення. Це підкреслює роль людського фактору у формуванні соціальних структур під час кризових періодів [15, с. 310].

Окремо Жадан досліджує тему довіри в умовах війни. Цей елемент стає центральним у взаємодії героїв, адже війна ставить під сумнів навіть найміцніші соціальні зв'язки. Павло змушений навчитися розрізняти, кому він може довіряти, а кого варто остерігатися. Водночас автор показує, що довіра може виникати навіть у найбільш несподіваних обставинах, часто стаючи рушійною силою для подальших дій героїв. Особистісні трансформації, які переживають герої, тісно пов'язані зі змінами їхніх стосунків із іншими. Павло, як і багато персонажів роману, проходить складний шлях переосмислення своїх цінностей. Його внутрішній конфлікт між бажанням зберегти нейтралітет і необхідністю діяти активно стає відображенням ширшої соціальної дилеми. Через цей процес герой усвідомлює, що війна не залишає місця для байдужості, і кожен вибір має наслідки як для особистого життя, так і для оточення.

Війна також змінює розуміння близькості між людьми. Павло починає цінувати ті моменти взаєморозуміння й підтримки, які раніше здавалися буденними. Зустріч із племінником стає кульмінацією його особистісного розвитку, адже цей епізод символізує відновлення родинних зв'язків і демонструє, що навіть у найважчих умовах війни любов і турбота залишаються помітними опорами для

людини. Жадан показує, що війна може не лише руйнувати, але й будувати. Хоча конфлікт призводить до втрати багатьох зв'язків, він водночас створює нові форми солідарності. Люди, які раніше не мали нічого спільного, знаходять точки дотику через спільний досвід виживання. Це підкреслює ідею, що навіть у найтемніші часи люди здатні будувати нові спільноти, засновані на взаєморозумінні й співчутті. Особливе місце в романі займає тема трансформації сімейних відносин. Війна змушує героїв переглядати свої обов'язки перед родиною, а також визначати, що саме означає бути відповідальним за близьких. Павло, вирушаючи за племінником, долає не лише фізичну дистанцію, але й емоційну відчуженість, яка була між ними. Ця подорож стає не лише місією порятунку, але й символом відновлення сімейних зв'язків [17, с. 276].

Зрештою, Жадан майстерно висвітлює, що вплив війни на соціальні взаємини та особистісні трансформації — це тривалий і багатогранний процес. Війна змінює не лише структуру суспільства, але й саме уявлення про людяність і взаємодію. Через долі героїв автор доносить думку, що навіть у найважчих умовах людина здатна зберігати свої моральні принципи й шукати нові способи відновлення порушеного порядку.

РОЗДІЛ 2 КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

2.1. Компаративний аналіз роману «Інтернат» Сергія Жадана та твору Олександра Довженка «Зачарована Десна»: вплив війни на життя людей

Роман Сергія Жадана «Інтернат» та твір Олександра Довженка «Зачарована Десна» належать до різних історичних періодів, але обидва твори порушують важливу проблему впливу війни на людей, їхні емоційні, моральні й соціальні трансформації. У цьому контексті порівняння двох творів дозволяє виявити як спільні риси, так і суттєві відмінності у підходах авторів до зображення війни та її наслідків для людини. Обидва твори фокусуються на тому, як війна змінює не тільки зовнішнє оточення, але й внутрішній світ героїв. У «Інтернаті» Жадана війна - це не тільки фізичний конфлікт, а й моральний вибір [4, с. 320]. Герої стикаються з постійною загрозою, змушені адаптуватися до нових реалій і шукати сенс життя в умовах безнадії та руйнування старих соціальних і моральних засад. Як зазначає автор, «Війна - це коли ти тримаєшся за життя, навіть не розуміючи, навіщо, але в тебе немає вибору, крім як іти далі». Війна для них є не лише зовнішньою, але й внутрішньою боротьбою, оскільки герої повинні пристосовуватися до нових моральних норм, що виникають в умовах екстремальної ситуації. На відміну від Жадана, Довженко в «Зачарованій Десні» показує війну через призму дитячого сприйняття, зокрема через досвід головного героя, який не здатний повною мірою усвідомити глибину і масштаб трагедії, що розгортається навколо нього.

Образи війни у цих творах також кардинально різні. У Жадана війна постає через конкретні переживання дорослих людей, які вже сформували свою особистість, і війна для них — це важке випробування, що змушує їх переосмислити не лише свою долю, але й моральні орієнтири. Натомість у Довженка війна зображена крізь призму дитячого світу, що ще не отримав чітких уявлень про добро і зло, і тому сприймає все з позиції здивування й незрозумілої трагедії. У цьому контексті твір Довженка носить більше автобіографічний характер, зокрема через зображення того, як війна порушує звичний мирний хід життя дитини [16, с. 247].

Особливу увагу слід звернути на те, як обидва автори використовують мотиви втрати й руйнування в контексті війни. В «Інтернаті» руйнується все - не тільки матеріальне, а й духовне, і це надає твору трагічний підтекст. Герої змушені шукати сили для боротьби, але вони часто виявляються безсилі перед глибиною пережитих втрат. У Довженка війна руйнує, але не знищує - вона стає каталізатором дорослішання, адже через неї дитина проходить етапи втрати безпосереднього контакту з батьківщиною і родиною, але набута мудрість дає шанс на відродження і повернення до життя [2, с. 312].

Іншим основними деталями є зображення соціальних взаємин і психологічних трансформацій під впливом війни. У Жадана війна змушує героїв переосмислювати свою соціальну роль, адже вони опиняються в ситуації, де звичні соціальні структури перестають діяти. Відносини між людьми стають більш відчуженими, а моральні вибори в умовах війни є справжнім випробуванням для кожного персонажа. Як підкреслює один із героїв: «У війни немає лиця, але в неї завжди є присутність - вона з тобою, навіть коли ти залишаєш її за спиною». У Довженка війна вражає за своєю руйнівною силою, але, попри все, дитяча душа залишається відкритою для нових переживань і спогадів, що стають основою для формування нової системи цінностей. Помітною відмінністю між творами є спосіб зображення часу та простору. У «Інтернаті» Жадан ставить акцент на деталях сучасного світу, передаючи атмосферу постійної загрози та невизначеності. Простір роману є напруженим, він стиснутий, герої постійно перебувають у русі, змінюючи локації, що символізує їхнє прагнення до вціліти, однак в умовах війни навіть місце для відпочинку та спокою стає тимчасовим. У Довженка ж простір - це більш ідеалізоване, поетичне відображення світу, що було до війни, і водночас частково містить у собі надію на відродження після всіх руйнувань [16, с. 247].

Останнім, але менш цінним елементом є ставлення до природи. У «Інтернаті» природа часто стає фоном для болючих змін у житті героїв, вона віддзеркалює те, як змінюється суспільство під впливом війни. З іншого боку, у Довженка природа - це місце, де зберігаються наївні дитячі спогади, навіть під час війни вона залишається простором для дитячої уяви та розуміння того, що важливіше за все - це мир і

спокій, хоча війна насувається і все руйнує. Порівняльний аналіз цих двох творів дозволяє побачити, як два автори, що живуть у різні епохи, зображують війну через призму своєї культури, історії та власного досвіду. Хоча в їхніх творах можна знайти подібні мотиви - втрати, руйнації, боротьба за виживання - їхнє трактування війни відрізняється залежно від того, як кожен з авторів сприймає війну та її наслідки для людини [6, с. 200].

У подальшому компаративному аналізі варто звернути увагу на психологічну складову, яка є центральною для обох творів. У «Інтернаті» Жадана психологічний розвиток героїв відбувається в умовах стресу, постійного напруження і страху. Війна для них є глибоким психологічним випробуванням, що ставить під сумнів не лише фізичну, але й моральну стійкість. Головні герої намагаються зберегти людяність в умовах безнадії, але постійно стикаються з кризами, які зумовлені війною та її наслідками. Як зазначає головний герой: «Війна вчить не боятися, але втрата страху іноді стає твоїм найгіршим ворогом». У той час, як у Довженка, незважаючи на тяжкість війни, психологічне сприйняття героя через дитяче бачення дозволяє зберігати певну наївність, що в результаті є основою для глибокої емоційної сили персонажа. Цей контраст між дорослим і дитячим сприйняттям війни виявляє різницю в психологічному переживанні війни та її трансформацій на особистості. Іншим основним елементом є відображення війни через мистецьке бачення авторів. У «Інтернаті» Жадан використовує елементи сучасного реалізму, зокрема точність у зображенні повсякденних реалій, які служать для створення атмосфери війни. Мова роману тяжіє до мінімалізму, що підкреслює безжалісність ситуації, в якій перебувають герої [4, с. 320]. Жадан використовує різноманітні художні прийоми, щоб підкреслити розчарування, страх і відчай, що з'являються як наслідки війни. Водночас у «Зачарованій Десні» Довженко використовує поетичний, часто містичний стиль, що дозволяє створити певну дистанцію між читачем і суворими реаліями війни. Як пише Довженко: «Війна змила дитинство, але залишила пам'ять про дні, коли Десна співала свою вічну пісню». Цей підхід додає твору відчуття спогаду, ніби автор звертається до минулого, зберігаючи певну ідеалізацію, яка контрастує з грубою реальністю війни, що постає в «Інтернаті».

Що стосується теми родини, то вона має особливе значення в обох творах. В обох випадках родина є тим базовим елементом, який характеризує героя до війни та є тим, що найбільше руйнується в умовах війни. У «Інтернаті» родина — це важливий, але часто втрачений елемент життя героя. Він змушений шукати нові форми підтримки та об'єднання з іншими людьми, оскільки традиційна родина в умовах війни часто стає неповною або навіть зруйнованою. У Довженка ж родина є релевантним чинником, який, попри руйнування зовнішнього світу, залишається тим центром, до якого повертається дитина. Родина в Довженка є своєрідним ідеалом, незважаючи на всі труднощі, і саме через призму родини він передає надію на відродження та відновлення після війни [12, с. 298].

Доречною є також роль мовної виразності у цих творах. У «Інтернаті» мова є чітким відображенням внутрішнього стану героїв, зокрема через фрагментарність і навіть деяку лаконічність. Це дозволяє передати хаос і безнадійність ситуації, в якій перебувають персонажі. Як зазначає один із героїв: «Слова не мають сили, коли їх перекриває гуркіт війни». Водночас у «Зачарованій Десні» Довженко використовує мову, що звучить більш поетично, з елементами народної мови, яка підкреслює невинність дитячого сприйняття і збереження народних традицій, навіть у такий важкий період. Ця різниця в мовному оформленні додає ще одну точку дотику між двома творами - між поетичним сприйняттям дитинства і суворою реальністю дорослого життя, яке намагається віднайти нові сенси в умовах війни. Нарешті, варто зазначити, що різниця між цими творами проявляється і в розкритті самої війни як соціального феномену. У «Інтернаті» війна є безпосередньою частиною життя, що включає політичні та економічні аспекти, зокрема через акцент на руйнування соціальних і культурних зв'язків. Війна не лише відображає фізичну агресію, але й руйнує соціальні зв'язки, які виявляються непотрібними або навіть небезпечними в умовах нової реальності [16, с. 247]. У Довженка ж війна виступає як фонове явище, яке, хоч і не дає спокою, але сприймається з певною дистанцією і іноді виглядає навіть як невідворотне природне явище, від якого неможливо втекти. Як пише Довженко: «Війна була як гроза - страшна, але завжди минуща». Цей контраст дозволяє розглядати два твори як різні варіанти зображення війни: у

«Інтернаті» війна безпосередньо впливає на кожного персонажа, змінюючи його внутрішній світ, а у «Зачарованій Десні» війна виступає більше як природний чинник, що впливає на дитячу свідомість.

Отже, компаративний аналіз цих двох романів дозволяє глибше зрозуміти, як різні історичні контексти та життєві досвіди авторів визначають їхнє ставлення до війни і її наслідків. Виходячи з цієї різниці у трактуванні війни, кожен з авторів розкриває унікальний погляд на людські страждання та шляхи пошуку сенсу у світі, який втрачає свої попередні орієнтири через руйнацію війною.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження ми проаналізували літературні та художні особливості роману «Інтернат»; простежили життєві долі головних героїв та їхню еволюцію в умовах війни; провели компаративний (порівняльний) аналіз роману С. Жадана «Інтернат» і твору О. Довженка «Зачарована Десна».

Методами дослідження для розкриття теми роботи стали: вивчення змісту та художніх особливостей роману; використали описовий метод для характеристики образів героїв і дослідження їхніх трансформацій; зробили порівняльний аналіз для виявлення спільних і відмінних рис у зображенні війни в творах С. Жадана та О. Довженка.

Можемо стверджувати, що як роман Сергія Жадана «Інтернат», так і твір Олександра Довженка «Зачарована Десна» глибоко розкривають теми війни, людської стійкості та моральних виборів через призму особистих переживань героїв. У «Інтернаті» війна виступає як непримиренний, безжалісно реалістичний контекст, у якому особистість намагається зберегти свою людяність і ідентичність в умовах руйнування соціальних та моральних норм. Водночас у «Зачарованій Десні» війна постає як частина природного процесу, що зміщує акцент на збереження ідеалів родини і дитячої наївності, яка виступає своєрідною антитезою до жорстокості війни.

Обидва твори відзначаються глибоким психологізмом, але виявляються різними у трактуванні війни як феномену. У Жадана війна є цілком реальним і наочно відчутним переживанням, що визначає всі етапи розвитку героя, його взаємодії з іншими людьми та внутрішній конфлікт. У Довженка ж війна є своєрідною випробувальною ситуацією, через яку проходить не лише герой, але й суспільство загалом, передаючи через дитячу свідомість уявлення про втрату і надію. Це дозволяє порівняти різні стратегії зображення війни та її наслідків в літературі ХХ століття. Еволюція головних героїв обох творів підтверджує важливість адаптації особистості до нових умов реальності, що виникають через війну. Якщо в «Інтернаті» герої змінюються під тиском жорстоких реалій війни,

часто втрачаючи колишні моральні орієнтири, то в «Зачарованій Десні» персонажі більше зберігають свою духовну сутність і намагаються зрозуміти своє місце в новому світі, хоча і піддаються впливу зовнішніх обставин.

Особливу увагу слід звернути на мовні акценти обох творів. Мова в «Інтернаті» функціонує як інструмент передачі емоційного стану героїв, що перебувають у кризовій ситуації. Її лаконічність і прагматизм дозволяють чітко відобразити відчуження та безнадійність персонажів. Водночас у «Зачарованій Десні» мова є поетичною та образною, що надає твору певної легкості, навіть незважаючи на важку тему війни, завдяки чому читач може зберігати певну емоційну дистанцію. Основним елементом аналізу є і соціальний контекст, у якому розгортаються події обох романів. У «Інтернаті» війна руйнує соціальні зв'язки, знижуючи довіру між людьми і породжуючи емоційне ізоляцію. Це добре видно на прикладі персонажів, які, незважаючи на спільні страждання, знаходять труднощі у формуванні глибоких особистісних зв'язків. У «Зачарованій Десні» війна не є настільки деструктивною для соціальних зв'язків, а, навпаки, згуртовує родину, яка стає своєрідним моральним і духовним центром у світі, що руйнується навколо.

Загалом, порівняння творів Жадана і Довженка дозволяє зробити висновок про глибоке і різнобічне зображення війни в українській літературі. Обидва автори втілюють в своїх творах своє бачення війни та її впливу на людину, проте кожен із них робить акцент на різних аспектах людського досвіду. Жадан звертається до зображення війни через призму психології особистості, в той час як Довженко через поетизацію дитячого сприйняття намагається віднайти гуманістичний потенціал навіть у найскладніші часи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук О. П. Соціальні трансформації в умовах війни: аналіз художніх творів. Київ: Наукова думка, 2020. 248 с. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/2_2020/part_4/24_2020.pdf#page=254 (дата звернення: 14.12.2024).
2. Бондаренко М. Г. Тема війни в сучасній українській літературі. Харків: Освіта, 2019. 312 с. URL: https://www.hist.vernadskyjournals.in.ua/eng/journals/2019/4_2019/30.pdf (дата звернення: 11.12.2024).
3. Воробйова Л. Ю. Психологія війни: стратегії виживання. Львів: Літературна спілка, 2022. 185 с. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/20484/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20%D0%A7%D0%86%D0%9F%D0%91%2023_04_2024.pdf (дата звернення: 20.11.2024).
4. Жадан С. Інтернат. Харків: Фоліо, 2021. 320 с. URL: <https://libr.rv.ua/sections/items/18682#gsc.tab=0> (дата звернення: 22.12.2024).
5. Загнітко О. П. Літературна творчість в умовах війни: між модернізмом і постмодернізмом. Одеса: Маяк, 2023. 280 с. URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://jvestnikpolitology.donnu.edu.ua/article/view/3949/3982&ved=2ahUKEwiziKShk_OKAxUmgf0NHb7zBXQQFnoECCQQAQ&usg=AOvVaw3BoV-LBCVAwJIRqFwvoFE5 (дата звернення: 24.12.2024).
6. Зінченко М. О. Війна як суспільне явище в літературі. Чернівці: Техніка, 2021. 200 с. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/39551> (дата звернення: 24.12.2024).
7. Іванова С. О. Вплив війни на психіку людини в літературі. Київ: Академпрес, 2020. 156 с.
8. Коваленко Н. Л. Війна в літературному процесі ХХ століття. Харків: ХНУ, 2022. 289 с.
9. Козак І. В. Літературний аналіз творів про війну: методи та підходи. Чернівці: Літера, 2019. 220 с. URL: https://ufu-muenchen.de/wp-content/uploads/2024/05/zbirka_tez_ii_konferencziyi_uvu-11-2024.pdf#page=34 (дата звернення: 24.12.2024).
10. Левченко О. І. Моральні вибори в умовах війни в українській літературі. Львів: ПП «Літера», 2023. 177 с.

11. Лісова Т. В. Війна та її відображення в літературі. Київ: Наукова думка, 2020. 312 с. URL: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=u9EZMrUAAAAAJ&hl=uk> (дата звернення: 27.12.2024).

12. Мельник В. П. Проблеми морального вибору в умовах війни в творах сучасних українських авторів. Одеса: Наукове товариство, 2021. 298 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Npd_2014_4_2 (дата звернення: 08.01.2025).

13. Мороз І. В. Війна як феномен культури. Харків: Видавництво Харківського університету, 2021. 220 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=psp_2018_21_24 (дата звернення: 08.01.2025).

14. Ткаченко А. Л. Війна та людська стійкість у творчості Сергія Жадана. Київ: Літературна наука, 2022. 268 с.

15. Чорний П. В. Війна та національна ідентичність в українській літературі. Чернівці: Таврія, 2023. 310 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/382097766_VPLIV_VIJNI_NA_FORMUVANNA_UKRAINSKOI_NACIONALNOI_IDENTICNOSTI (дата звернення: 10.01.2025).

16. Шевченко Р. П. Літературні виміри війни в творах українських авторів ХХ–ХХІ століть: «Зачарована Десна» О. Довженка. Одеса: Мост, 2021. 247 с. URL: <https://naurok.com.ua/urok-na-temu-oleksandr-dovzhenko-zacharovana-desna-istoriya-napisannya-avtobiografichna-osnova-spovidalnist-opovidi-moralno-etichni-problemi-23007.html> (дата звернення: 15.01.2025).

17. Яремчук О. В. Художній аналіз творів про війну: досвід українських письменників. Київ: Державна наука, 2020. 276 с. URL: <https://ispp.org.ua/wpcontent/uploads/2021/02/%D0%AF%D1%80%D0%B5%D0%BC%D1%87%D1%83%D0%BA2020maketEl.pdf> (дата звернення: 24.12.2024).